

УРОК 39

6. Корни на \underline{r} во 2 и 3 л. sg. impf. par. отбрасывают окончания; в слабых формах перед гласными окончаниями \underline{r} превращается в \underline{r} ; $\sqrt{j\bar{a}gr}$ 2P. 'бодрствовать' принимает во мн. ч. окончания \underline{ati} , \underline{atu} , а в 3 л. pl. impf. par. — \underline{uh} (см. Урок 35), перед которым появляется guṇa.

	Praesens			Imperfectum		
	sg.	du.	pl.	sg.	du.	pl.
1	जागर्मि	जागृवः	जागृमः	अजागरम्	अजागृव	अजागृम
	jāgarmi	jāgṛvaḥ	jāgṛmaḥ	ajāgaram	ajāgṛva	ajāgṛma
2	जागर्षि	जागृथः	जागृथ	अजागः	अजागृतम्	अजागृत
	jāgarși	jāgṛthaḥ	jāgṛtha	ajāgaḥ (r)	ajāgṛtam	ajāgṛta
3	जागर्ति	जागृतः	जाग्रति	अजागः	अजागृताम्	अजागरुः
	jāgarti	jāgṛtaḥ	jāgr ati	ajāgaḥ (r)	ajāgṛtām	ajāg a r uḥ

	Imperativus			Optativus			
	sg.	du.	pl.	sg.	du.	pl.	
1	जागराणि	जागराव	जागराम	जागृयाम्	जागृयाव	जागृयाम	
	jāgarāņi	jāgarāva	jāgarāma	jāgṛyām	jāgṛyāva	jāgṛyāma	
2	जागृहि	जागृतम्	जागृत	जागृयाः	जागृयातम्	जागृयात	
	jāgṛhi	jāgṛtam	jāgṛta	jāgṛyāḥ	jāgṛyātam	jāgṛyāta	
3	जागर्तु	जागृताम्	जाग्रतु	जागृयात्	जागृयाताम्	जागृयुः	
	jāgartu	jāgṛtām	jāgratu	jāgṛyāt	jāgṛyātām	jāgṛyuḥ	

(1) САНСКРИТОРИУМ

7. В корнях на c и j эти конечные звуки перед окончаниями, начинающимися с t, th и s, превращаются в k, после которого s заменяется на s (Урок 21, п. 3); перед dh звуки c и s превращаются в s0, например:

 \sqrt{vac} 2Р. 'говорить'

		Praesens			Imperfectum			
	sg.	du.	pl.	sg.	du.	pl.		
1	वच्मि	वचः	वच्मः	अवचम्	अवच	अवच्म		
	vacmi	vacvaḥ	vacmaḥ	avacam	avacva	avacma		
2	वक्षि	वक्थः	वक्थ	अवक्	अवक्तम्	अवक्त		
	va k și	va k thaḥ	va k tha	ava k	ava k tam	ava k ta		
3	वक्ति	वक्तः		अवक्	अवक्ताम्	अवचन्		
	va k ti	va k taḥ		ava k	ava k tām	avacan		

3 л. pl. ind. не существует, употребительно только ед. ч.

	Imperativus			Optativus		
	sg.	du.	pl.	sg.	du.	pl.
1	वचानि	वचाव	वचाम	वच्याम्	वच्याव	वच्याम
	vacāni	vacāva	vacāma	vacyām	vacyāva	vacyāma
2	वग्धि	वक्तम्	वक्त	वच्याः	वच्यातम्	वच्यात
	vagdhi	vaktam	vakta	vacyāḥ	vacyātam	vacyāta
3	वक्तु vaktu	वक्ताम् vaktām	वचन्तु vacantu	वच्यात् vacyāt	वच्याताम् vacyātām	वच्युः vacyuḥ

8. В корнях на d перед окончаниями с t, th и s, это d заменяется на t; 2 л. sg. impf. par. по желанию оканчивается на t или на висаргу (s), а 3 л. на t, например:

САНСКРИТОРИУМ

 \sqrt{vid} 2Р. 'знать' (3 л. pl. impf. оканчивается на uh)

	i				1			
	Praesens			Imperfectum				
	sg.	du.	pl.	sg.	du.	pl.		
1	वेद्मि	विद्वः	विद्मः	अवेदम्	अविद्व	अविद्म		
	vedmi	vidvaḥ	vidmaḥ	avedam	avidva	avidma		
2	वेत्सि	वित्थः	वित्थ	अवेत् avet	अवित्तम्	अवित्त		
	vetsi	vitthaḥ	vittha	/अवेः aveḥ	avittam	avitta		
3	वेत्ति	वित्तः	विदन्ति	अवेत्	अवित्ताम्	अविदुः		
	vetti	vittaḥ	vidanti	avet	avittām	avid uḥ		

		Imperativus			Optativus			
	sg.	du.	pl.	sg.	du.	pl.		
1	वेदानि	वेदाव	वेदाम	विद्याम्	विद्याव	विद्याम		
	vedāni	vedāva	vedāma	vidyām	vidyāva	vidyāma		
2	विद्धि	वित्तम्	वित्त	विद्याः	विद्यातम्	विद्यात		
	viddhi	vittam	vitta	vidyāḥ	vidyātam	vidyāta		
3	वेत्तु	वित्ताम्	विदन्तु	विद्यात्	विद्याताम्	विद्युः		
	vettu	vittām	vidantu	vidyāt	vidyātām	vidyuḥ		

Praesens для \sqrt{vid} также может быть представлен перфектными формами:

	Praesens						
	sg.	du.	pl.				
1	वेद	विद्व	विद्म				
	veda	vidva	vidma				
2	वेत्थ	विदथुः	विद				
	vettha	vidathuḥ	vida				
3	वेद	विदतुः	विदुः viduḥ				
	veda	vidatuḥ	viduḥ				

Impv. \sqrt{vid} также может быть построен как сочетание $vid\bar{a}m$ с формами императива \sqrt{kr} , напр., विदां करवाणि $vid\bar{a}m$ $karav\bar{a}ni$ и т. д.

(†) САНСКРИТОРИУМ

Oт \sqrt{ad} 2Р. 'есть' образуется 2 л. sg. impf. आदः $\bar{a}dah$, 3 л. आदत् $\bar{a}dat$.

	Praesens			Imperfectum			
	sg.	du.	pl.	sg.	du.	pl.	
1	अद्मि	अद्वः	अद्मः	आदम्	आद्व	आद्म	
	admi	advaḥ	admaḥ	ādam	ādva	ādma	
2	अत्सि	अत्थः	अत्थ	आदः	आत्तम्	आत्त	
	atsi	atthaḥ	attha	ādaḥ	āttam	ātta	
3	अत्ति	अत्तः	अदन्ति	आदत्	आत्ताम्	आदन्	
	atti	attaḥ	adanti	ādat	āttām	ādan	

	Imperativus			Optativus			
	sg.	du.	pl.	sg.	du.	pl.	
1	अदानि	अदाव	अदाम	अद्याम्	अद्याव	अद्याम	
	adāni	adāva	adāma	adyām	adyāva	adyāma	
2	अद्धि	अत्तम्	अत्त	अद्याः	अद्यातम्	अद्यात	
	addhi	attam	atta	adyāḥ	adyātam	adyāta	
3	अत्तु	अत्ताम्	अदन्तु	अद्यात्	अद्याताम्	अद्युः	
	attu	attām	adantu	adyāt	adyātām	adyuḥ	

9. \sqrt{han} 2Р. 'убивать, бить'

	Praesens			Imperfectum			
	sg.	du.	pl.	sg.	du.	pl.	
1	हिन्म	हन्बः	हन्मः	अहनम्	अहन्व	अहन्म	
	hanmi	hanvaḥ	hanmaḥ	ahanam	ahanva	ahanma	
2	हंसि	हथः	हथ	अहन्	अहतम्	अहत	
	haṁsi	hathaḥ	hatha	ahan	ahatam	ahata	
3	हन्ति	हतः	घ्रन्ति	अहन्	अहताम्	अघ्नन्	
	hanti	hataḥ	ghnanti	ahan	ahatām	aghnan	

(1) САНСКРИТОРИУМ

	Imperativus			Optativus			
	sg.	du.	pl.	sg.	du.	pl.	
1	हनानि	हनाव	हनाम	हन्याम्	हन्याव	हन्याम	
	hanāni	hanāva	hanāma	hanyām	hanyāva	hanyāma	
2	जहि	हतम्	हत	हन्याः	हन्यातम्	हन्यात	
	jahi	hatam	hata	hanyāḥ	hanyātam	hanyāta	
3	हन्तु	हताम्	घ्नन्तु	हन्यात्	हन्याताम्	हन्युः	
	hantu	hatām	ghnantu	hanyāt	hanyātām	hanyuḥ	

10. В корнях на \acute{s} , \acute{s} , \acute{k} , и \emph{mrj} конечные звуки превращаются в \emph{k} перед \emph{s} (который в таком случае становится \emph{s}), в \emph{s} перед \emph{t} и \emph{th} (которые в таком случае становятся \emph{t} и \emph{th}), и в \emph{d} перед \emph{dh} (который становится \emph{dh}), например:

\sqrt{dvi} 2U. 'ненавидеть' Praesens

parasmaipada ātmanepada pl. pl. du. du. sg. sg. द्वेष्मि द्विषे द्विष्महे द्विष्वहे द्विष्वः द्विष्मः 1 dvișmaḥ dvișvahe dvișmahe dveșmi dvișvaḥ dvișe द्वेक्षि द्विक्षे द्विषाथे द्विष्ठः द्विष्ठ 2 द्विङ्क dve**k**și dvișțhaḥ dvi**k**șe dviṣāthe dvistha dvi**d**dhve द्विषाते द्विषते द्वेष्टि द्विपन्ति द्विष्टे द्विष्टः 3 dvișate dvișanti dvișțaḥ dvișțe dviṣāte dveșți

(1) САНСКРИТОРИУМ

Imperfectum

		parasmaipada			ātmanepada			
	sg.	du.	pl.	sg.	du.	pl.		
1	अद्वेषम्	अद्विष्व	अद्विष्म	अद्विषि	अद्विष्वहि	अद्विष्महि		
	adveșam	advișva	advișma	adviși	advișvahi	advișmahi		
2	अद्वेट् adveț	अद्विष्टम् adviṣṭam	अद्विष्ट adviṣṭa	अद्विष्ठाः advişţhāḥ	अद्विषाथाम् adviṣāthām	अद्धिङ्कम् advi d dhvam		
3	अद्वेट् adveț	अद्विष्टाम् adviṣṭām	अद्विषन् adviṣan अद्विषुः adviṣuḥ!	अद्विष्ट advișța	अद्विषाताम् adviṣātām	अद्विषत advișata		

Imperativus

	parasmaipada			ātmanepada		
	sg.	du.	pl.	sg.	du.	pl.
1	द्वेषानि	द्वेषाव	द्वेषाम	द्वेषै	द्वेषावहै	द्वेषामहै
	dveṣāni	dveṣāva	dveṣāma	dveșai	dveṣāvahai	dveṣāmahai
2	द्विड्डि	द्विष्टम् dviṣṭam	द्विष्ट dvișța	द्विक्ष्व dvi k ṣva	द्विषाथाम् dviṣāthām	द्विङ्कम्
	dvi ḍ ḍhi					dvi ḍ ḍhvam
3	द्वेष्टु dveṣṭu	द्विष्टाम् dviṣṭām	द्विषन्तु dviṣantu	द्विष्टाम् dviṣṭām	द्विषाताम् dviṣātām	द्विषताम् dviṣatām

(†) САНСКРИТОРИУМ

Optativus

	parasmaipada			ātmanepada		
	sg.	du.	pl.	sg.	du.	pl.
1	द्विष्याम्	द्विष्याव	द्विष्याम	द्विषीय	द्विषीवहि	द्विषीमहि
	dviṣyām	dviṣyāva	dviṣyāma	dviṣīya	dviṣīvahi	dviṣīmahi
2	द्विष्याः	द्विष्यातम्	द्विष्यात	द्विषीथाः	द्विषीयाथाम्	द्विषीध्वम्
	dviṣyāḥ	dviṣyātam	dviṣyāta	dviṣīthāḥ	dviṣīyāthām	dviṣīdhvam
3	द्विष्यात् dvişyāt	द्विष्याताम् dviṣyātām	द्विष्युः dvişyuḥ	द्विषीत dviṣīta	द्विषीयाताम् dviṣīyātām	द्विषीरन् dviṣīran

\sqrt{cak} , 2 $\bar{\mathrm{A}}$. 'видеть, говорить'

	Praesens			Imperfectum		
	sg.	du.	pl.	sg.	du.	pl.
1	चक्षे	चक्ष्वहे	चक्ष्महे	अचिक्ष	अचक्ष्वहि	अचक्ष्महि
	cakșe	cakṣvahe	cakṣmahe	acakși	acakṣvahi	acakṣmahi
2	चक्षे	चक्षाथे	चड्ढे	अचष्ठाः	अचक्षाथाम्	अचङ्कम्
	cakșe	cakṣāthe	caḍḍhve	acaṣṭhāḥ	acakṣāthām	acaḍḍhvam
3	चष्टे	चक्षाते	चक्षते	अचष्ट	अचक्षाताम्	अचक्षत
	cașțe	cakṣāte	cakṣate	acaṣṭa	acakṣātām	acakṣata

	Imperativus			Optativus		
	sg.	du.	pl.	sg.	du.	pl.
1	चक्षे	चक्षावहै	चक्षामहै	चक्षीय	चक्षीवहि	चक्षीमहि
	cakṣai	cakṣāvahai	cakṣāmahai	cakṣīya	cakṣīvahi	cakṣīmahi
2	चक्ष्व	चक्षाथाम्	चड्ढम्	चक्षीथाः	चक्षीयाथाम्	चक्षीध्वम्
	cakșva	cakṣāthām	caḍḍhvam	cakṣīthāḥ	cakṣīyāthām	cakṣīdhvam
3	चष्टाम् caṣṭām	चक्षाताम् cakṣātām	चक्षताम् cakṣatām	चक्षीत cakṣīta	चक्षीयाताम् cakṣīyātām	चक्षीरन् cakṣīran

(†) САНСКРИТОРИУМ

 \sqrt{i} ś 2Ā. 'властвовать' имеет i перед окончаниями se, sva, dhve, dhvam (impv.). (T. o. iśiṣe, iśiṣva, iśidhve, impr. iśidhvam, но impf. aiddvam.)

	Praesens			Imperfectum		
	sg.	du.	pl.	sg.	du.	pl.
1	ईशे	ईश्वहे	ईश्महे	ऐशि	ऐश्वहि	ऐश्महि
	īśe	īśvahe	īśmahe	aiśi	aiśvahi	aiśmahi
2	ईशिषे īś i șe	ईशाथे īśāthe	ईशिध्वे īś i dhve	ऐष्ठाः aiṣṭhāḥ	ऐशाथाम् aiśāthām	ऐड्डूम् aiḍḍhvam
3	ईशिषे īṣṭe	ईशाते īśāte	ईशते īśate	ऐष्ट aiṣṭa	ऐशाताम् aiśātām	ऐशत aiśata

	Imperativus			Optativus		
	sg.	du.	pl.	sg.	du.	pl.
1	ईशै	ईशावहै	ईशामहै	ईशीय	ईशीवहि	ईशीमहि
	īśai	īśāvahai	īśāmahai	īśīya	īśīvahi	īśīmahi
2	ईशिष्व	ईशाथाम्	ईशिध्वम्	ईशीथाः	ईशीयाथाम्	ईशीध्वम्
	īśiṣva	īśāthām	īśidhvam	īśīthāḥ	īśīyāthām	īśīdhvam
3	ईष्टाम्	ईशाताम्	ईशताम्	ईशीत	ईशीयाताम्	ईशीरन्
	īṣṭām	īśātām	īśatām	īśīta	īśīyātām	īśīran

√vaś 2Р. 'желать' в слабых формах является в виде uś.

	Praesens						
	sg.	du.	pl.				
1	वश्मि vaśmi	3শ্ব: uś vaḥ	उश्मः uś maḥ				
2	वक्षि vakși	उष्ठः uş ţhaḥ	उष्ठ uṣ ṭha				
3	वष्टि vașți	उष्टः uş ţaḥ	उशन्ति uś anti				

(CAHCKPUTOPUYM

 \sqrt{mrj} 2Р. 'тереть' в сильных формах всегда имеет vṛddhi, а в слабых формах с окончаниями, начинающимися с гласного, по желанию может иметь vṛddhi; 3 л. ind. मार्ष्टि $m\bar{a}r$;ti, मृष्टः mr;tah, मृजिन्ति mrjanti или मार्जिन्ति marjanti.

	Praesens					
	sg.	du.	pl.			
1	मार्ज्मि m ār jmi	मृज्वः mṛjvaḥ	मृज्मः mṛjmaḥ			
2	मार्क्षि mārkṣi	मृष्ठः mṛṣṭhaḥ	मृष्ठ mṛṣṭha			
3	मार्ष्टि m ārṣ ṭi	मृष्टः mṛṣṭaḥ	मृजन्ति mṛjanti / मार्जन्ति m ār janti			

Словарь

Глаголы:

ईश् √*īś* 2Ā. (*īṣṭe*) властвовать (+Gen.);

आ+चक्ष् \bar{a} + \sqrt{cak} , $2\bar{A}$. (\bar{a} caste) рассказывать, называть;

व्या+चक्ष् vyā+√cakṣ 2Ā. (vyācaṣṭe) объяснять;

चेष्ट् \sqrt{cest} 1Ā. (cestate) двигаться; द्विष् \sqrt{dvis} 2U. (dvesti/dviste) ненавидеть;

प्र+िष् pra+√dviṣ то же; मृज् √mṛj 2P. (mārṣṭi) тереть, чис-

тить; परि+मृज् $pari+\sqrt{mrj}$ оттирать; प्र+मृज् $pra+\sqrt{mrj}$ натирать; अप+राध् $apa+\sqrt{r\bar{a}dh}$ 5P. ($apar\bar{a}dhnoti$) поступать несправедливо;

वश् $\sqrt{va\acute{s}}$ 2P. ($va\dot{s}$ ț \acute{i}) желать; विद् \sqrt{vid} 2P. (vetti/veda) знать; считать что-то чем-то (двойной Acc.);

वि+लप् vi+√lap 1P. (vilapati) плакать, причитать, жаловаться; हन् √han 2P. (hanti) бить, убивать;

अभि+हन् *abhi+√han* поражать, ударять.

Существительные:

अनृत *anṛta* n. неправда; ओष्ठ *oṣṭha* m. губа; क्षय *kṣaya* m. гибель;

चक्षुस् cakṣus n. глаз;

जेतृ jetṛ m. победитель;

दया *dayā* f. милосердие, сострадание;

(†) САНСКРИТОРИУМ

प्रलय pralaya m. гибель; भव bhava m. Бхава, имя Шивы, N. pr.; भ्वन bhuvana n. мир; मत्र *mantra* m. священный текст; заклинание; совет; मृद् mrd f. земля, грязь; याम yāma m. (ночная) стража (как мера времени); वृत्त vrtta n. поведение; व्याकरण vyākarana n. грамматика: व्यास vyāsa m. Вьяса, имя ṛṣi, N. pr.; शङ्का śańkā f. сомнение, размышление;

शर्व *śarva* m. Шарва, имя Шивы, N. pr.;

श्रुत śruta n. книжная учёность; सर्ग sarga m. творение; स्थिति sthiti f. существование, состояние.

Прилагательные:

अशुचि *aśuci* mfn нечистый; वाच्य *vācya* mf(\bar{a})n достойный порицания;

अनपराद्ध anaparāddha $mf(\bar{a})$ n непогрешимый, невиновный; चरम carama $mf(\bar{a})$ n последний.

Наречие:

कस्मात् kasmāt adv. почему?

Упражнения

1. Переведите с санскрита на русский язык стихотворения:

करोति पापं यो ऽज्ञानान्नात्मनो वेत्ति च क्षयम् । प्रद्वेष्टि साधुवृत्तांश्च स लोकस्यैति वाच्यताम् ॥३१॥

karoti pāpam yo 'jñānānnātmano vetti ca kṣayam \ pradveṣṭi sādhuvṛttāmśca sa lokasyaiti vācyatām \(\)31\(\)

पश्च पश्वनृते हन्ति दश हन्ति गवानृते । शतमश्वानृते हन्ति सहस्रं पुरुषानृते* ॥३२॥

pañca paśvanṛte hanti daśa hanti gavānṛte ı śatamaśvānṛte hanti sahasraṁ puruṣānṛte* "32 "

* Относится к ложному свидетельству (перед судом).

(CAHCKPUTOPUYM

2. Переведите с санскрита на русский язык фразы:

सर्वं वृत्तान्तं यथावृत्तमाचड्ढुम् ।१। शर्व इति प्राश्चः शिवमाचक्षते भव इत्युदश्चः ।२। यदा स देवो** जागर्ति तदेदं चेष्टते जगत् ।३। ** То есть Брахма. प्रद्विषतीं भार्यां किं मां द्वेक्षीत्यब्रवीत्पतिः ।३। पुराणेषु त्रिभुवनसर्गस्थितिप्रलयान्व्यासो व्याचष्टे ।४। यो ऽस्मान्द्वेष्टि यं च वयं द्विष्मस्तमेभिर्मन्त्रैर्हनाम ।५। यो ब्रह्मचर्यं चिरत्वा गुरुणानुज्ञातो यथाविधि स्नाति तं सर्वलोकपूज्यं स्नातकं विदुः ।६। अनपराद्धं तवोपकुर्वाणं कथं भोः पापात्मंस्त्वं मां हंसि ।७। अशुचिलिप्तमङ्गं मृदा प्रमृष्टमद्भिः परिमृष्ट्वि ।८। भवो दिवो भव ईष्टे पृथिव्याः ।९। गां धयन्तीं परस्मै नाचक्षीत ।१०। बद्धमि पृथ्वीराजं निर्दया यवना असिनाघ्नन् ।११।

- 1. sarvam vṛttāntam yathāvṛttamācaḍḍhvam.
- 2. śarva iti prāñcaḥ śivamācakṣate bhava ityudañcaḥ .
- 3. yadā sa devo** jāgarti tadedam ceṣṭate jagat . ** To есть Брахма.
- 4. pradvisatīm bhāryām kim mām dveksītyabravītpatih.
- 5. purāņeșu tribhuvanasargasthitipralayānvyāso vyācaṣṭe.
- 6. yo 'smāndveṣṭi yaṁ ca vayaṁ dviṣmastamebhirmantrairhanāma .
- 7. yo brahmacaryam caritvā guruņānujñāto yathāvidhi snāti tam sarvalokapūjyam snātakam viduḥ.
- 8. anaparāddham tavopakurvāņam katham bhoḥ pāpātmamstvam mām hamsi .
- 9. aśuciliptamangam mrdā pramrstamadbhih parimrddhi.
- $10.\,bhavo\,divo\,bhava\,\bar{\imath}$ șțe pṛthivy \bar{a} h .
- $11.\,g\bar{a}\dot{m}\,dhayant\bar{i}\dot{m}\,parasmai\,n\bar{a}cak$ ṣīta .
- 12. baddhamapi pṛthvīrājam nirdayā yavanā asināghnan .

(†) САНСКРИТОРИУМ

3. Переведите с русского языка на санскрит:

- 1. Слушай слова учёного, объясняющего науку_грамматики.
- 2. В последнюю ночную стражу брахманы должны бодрствовать и совершать что-нибудь ради (artha) благочестия (puṇya).
- 3. Знай, (что) Рама (Асс.) в трёх_мирах славный сын Дашаратхи победитель Раваны (*rāvaṇa*), властителя_Ланки (*laṅkā*).
- 4. Трижды хлебнув (*ācam*) воды, обтирают губы дважды, другие (считают, что) один раз*. * (см. урок 31, п.4а)
- 5. Два воина (своими) стрелами поразили ($abhi+\sqrt{han}$) царя_Ангов, убившего их товарищей.
- 6. Убивай без размышления даже (*api*) учителя, пришедшего, чтобы совершить убийство.
- 7. Почему ты меня считаешь (\sqrt{vid}) шудрой, раз ты знаешь ($\sqrt{j\tilde{n}\tilde{a}}$, деепр.) (мои) учёность_и_поведение.
- 8. Не ненавидь сыновей_Панду (pāndu).
- 9. Жёны, сыновья_которых_умерли ($vi+\sqrt{pad}$), долго (=много) проплакав, вытерли слёзы с глаз.
- 10. Ты, о владыка, властвуешь над двуногими и четвероногими (Gen.).